

Mint egy kaleidoszkóp

Beszélgetés Szakonyi Károllyal

Szakonyi Károly nem a látványosságot, a külsőségek kirívó jegyeit villogtatja alkotásaiban, hanem a tények és sorsadalékok hiteles rajzát nyújtja olvasóinak választott műfajaiban: drámákban, novellákban, karcolatokban, tárcákban, regényekben és hangjátékokban. Bár sok műfajban alkotott az elmúlt évtizedekben, első írásainak hangütését mindvégig megtartotta. Etikus érzékenységgű, lírai színezetű novellái a finom lélekrajz mellett a kor társadalmi konfliktusainak lényegét láttatták. Írásaiban megmutatkozik a devalválódó sorsok iránti figyelem, műveit végigkíséri az értékpusztulás motívuma, színdarabjaiban, kisprózáiban a tragédia mégsem reménytelen csődöt jelent, hanem csak egy életszemlélet, egy lehetséges út csődjét. Az elmúlt évtizedekben számos kötetet publikált, melyek drámáinak, tévéjátékainak, hangjátékainak és novelláinak gyűjteményét tartalmazzák. *Ami nincs* címmel jelent meg legújabb elbeszéléskötete (2005), amelynek írásai a szerelem és halál témája köré rendeződnek.

– *Gyermekkorában a szülői házból kapott indítást az írásra?*

– Kamaszkoromban szerettem rajzolni, festeni, és szavaltam is, vagyis szívesen mondtam verset pódiumon. Persze írtam verseket, még kisiskolás koromban egyszer összefűztem néhány papírt és ráírtam: regény. Az irodalom mindig érdekelt, szerencsére nagyon jó könyvtárunk volt. Apám vendéglős volt, és egyik barátja révén, aki író lett és a népiek körébe tartozott, el-elhozta hozzánk például Sinka Istvánt, Veres Pétert és még másokat is. Így az ő dedikált műveik is a könyvespolcunkra kerültek, és bizonyára befolyásolták apám irodalmi ízlését, mit olvasson, milyen könyvet vegyen meg. Mikszáth mellett Móricz Zsigmond, Tersánszky Józsi Jenő, Tamási Áron, Nyirő József munkái mind ott sorakoztak a klasszikusok mellett. Ezeket olvastam. Mindennél jobban érdekelt az olvasás, még a tanuláskor is, olvasmányélményeim nagy hatást gyakoroltak rám. Már fiatal koromban próbálkoztam írással, később meg is jelentettem egy novellát, amit tizenhat éves koromban vettem papírra. Határozottan em-

lékszem rá, hogy ezt a novellát hol írtam és miért. Egy vasárnap délután ronda, esős idő volt, én pedig szerettem volna elmenekülni a szürke világból, ezért kitaláltam egy történetet. Akkor felismertem, hogy bizonyos fokig az ember az írás által kissé megválthatja magát. Átlényegítheti a valóságot. Ez a motíváció megmaradt, annak ellenére, hogy az élményekhez, a realitáshoz ragaszkodom.

– *Naplót is írt?*

– Ahhoz lusta voltam. Írtam, aztán mindig abba hagytam. Most is így van, egy csomó füzetem tele van írva, de teljesen rendszertelenül. Nincs bennem az a hátsó szándék, hogy majd kiadja valaki. Kutakodni lehet majd bennük, de ez nem olyan lényeges. A legtöbb naplót mindig a jövőnek írják. Mivel a rendszeresség sosem volt jellemző rám, még az írásban sem, így a naplói írás, ami rendszerességet kíván, kimaradt az életemből. Tizenhét-tizenkilenc éves koromban érdeklődésem a színház felé fordult. Akkoriban nagyon sokat jártam színházba, volt bérletem a Nemzetibe, szerettem a színházat és érdekelt a dráma-

írás, de a színjátszás is. Középiskolásként, már a háború után, néhány gyerekekkel csináltunk egy kis brigádot, és eljártunk fellépni kabaréjele- netekkel, szavalatokkal klubnapokra, iskolabálokra.

– *Gondolom ezért jelentkezett a Színművészeti Főiskolára.*

– 1949-ben jelentkeztem a főiskolára, színész szakra. Az Uránia fölötti teremben vizsgáztattak, Gobbi Hilda és Ladányi Ferenc. Tiborc panaszát adtam elő, József Attila-verseket és helyzetgyakorlatokat. Ladányi megkérdezte, még mit csinállok. Mondtam, hogy novellákat szoktam írni, kérte, valamelyiket meséljem el. Elmeséltem, mire azt mondta: talán inkább írjon. Elkeseredtem. Aztán elhatároztam, hogy jelentkezem a légierőhöz.

– *Mivel magyarázza, hogy a háborút követően vonzotta a honvédség?*

– Pilóta akartam lenni. Sokan, akik bevonultak, két éven belül hadnagyok lettek, ez is vonzott. Gondoltam, festő nem leszek, azt pedig, hogy az írásból lesz-e valami, nem tudtam. Így aztán jelentkeztem. Behívtak novemberben, de nem a légierőhöz, hanem a gépkocsizó lö-

vészekhez Piliscsabára, ahol most az egyetem van. Fél év után írni lettem, majd ezredkönyvtáros, végül színházat csináltunk. A díszleteket is én festettem. Bár két év után leszereltem, mégis nagyon örülök az ott töltött éveknél, mert nagyon jó emberismeretre tehettem szert.

– *Később novellaiban is feldolgozta ezeket az élményeit.*

– Amikor leszereltem 1951-ben, már írtam a Néphadsereg című újságnak riportokat. Hívtak haditudósítónak is, de akkor már kijött az a HM parancs, miszerint honvédek, örvetzők két év után leszerelnek, tizedestől felfelé pedig három év a szolgálat. Áadtam a könyvtárat az egyik barátomnak, ő később a faluból nősült, és ma is ott dolgozik, gondnok a piliscsabai egyetemen. Leszereltem. Ott álltam teljesen tanácstalannul, foglalkozás nélkül. Egy ismerősöm – aki egy kereskedelmi vállalatnál dolgozott a Bajcsy-Zsilinszky úton – ajánlotta, hogy menjek oda, mert felvesznek segédmunkásnak. Raktáros lettem. Vasakat, kombajnalkatrészeket szállítottunk. Később bekerültem a hivatalba árazónak, majd Kecskemétre, az ottani telep vezető-helyettesének. Szálloda helyett a piarista gimnázium altisztjénél laktam egy tisztviselő fiúval és két kitett apácával. Három hónapig dolgoztam ott, majd felhívtak Pestre, hogy elmondják: Rákosi elvtárs szerint a fiatalokat az iparba kell küldeni. Felmondtak. Így mentem egyik helyről a másikra. Zuglóban például a kötöttárugyárban betanított munkásként nyolc gépen dolgoztam.

– *Nem jutott eszébe, hogy továbbtanuljon?*

– Az ötvenes években semmi ilyesmi nem jutott eszembe, ráadásul megnősültem, megszületett a lányom, kellett a pénz. De munka után mindig írtam, leginkább arról, amit magam körül láttam. Gyűltek a

novellák. Amikor megjelent az első kötetem, behívtak a minisztériumba, és felajánlották, hogy ösztöndíjjal mehetek egyetemre. Kertész Ákos és Szabó István is velem együtt kerültek a magyar-népművelés szakra. Az egyetemi csoportunk tehetséges fiatalokból állt, ott volt Oláh János, Mezey Katalin, Utassy József, Kőváry Katalin, bár ők tíz évvel fiatalabbak voltak nálam. Az egyetemet félúton abbahagytam, mert átkerültem, ugyancsak ösztöndíjjal a Nemzetibe, s már csak a színház és az írás érdekelt.

– *Hogyan jutott el a publikálásig?*

– Amikor néhány évig vidéken dolgoztam, a falusi élet adta a témát. A kezdetiek meglehetősen Móricz hatása alatt születtek. De az a stílus hamar elmaradt, és lassan kialakult a saját hangom. 1956-ban az építők szakszervezete irodalmi pályázatot írt ki. Én is beküldtem néhány novellát. Majd jött a forradalom, így csak 1957-ben kaptam egy levelet az írásaimról. Ennek eredménye az lett, hogy összejött egy irodalmi kör, ahol én is megjelentem minden vasárnap. Később az Egressy Klubba jártam, ahová Csukás István, Kis Dénes, Ágh István és más pályakezdő írók, költők is. Kárpáti Kamil volt ott könyvtáros, a forradalom alatt szabadult hét és fél év recski munkatábor és börtön után. Ifjan már lapszerkesztőként dolgozott Kaposvárott, tehetsége, műveltsége elkápráztatott, a váci börtönben egyike volt az úgynevezett Füveskert körnek, a rabok irodalmi körének, ott ismerte meg az '56-ban hősi halált halt Gérecz Attilát. Kamil kitűnő kritikus volt már abban az időben is, nagyon sokat tanultam tőle. Olvasta a novelláimat, véleménye biztatást adott. Aztán 1958-tól kezdve rendszeresen publikáltam lapokban, folyóiratokban. Kamil könyvtárszobájának öreg Remingtonján gépeltem le első írá-

saimat. A második feleségem az ambícióját, a képességeit arra fordította, hogy segítsen. Eleinte ő vitte el a szerkesztőségekbe a kézirataimat. A hatvanas években megnyílt a Fiala Művészek Klubja, ahová nagyon sokan jártak: festők, zenészek, színészek, írók. Mindenkiel össze lehetett ismerkedni, együtt éjszaktunk, vitáztunk, feljártunk a festők műtermébe, zártkörű vetítéseken lengyel, francia filmeket néztünk. Nem számított semmi más, csak a művészet. Az ember nappal írt, este meg társaságban volt. Ez is jellemző a hatvanas évekre.

– *Az Életem, Zsóka bemutatója körül adódott némi bonyodalom. Köves figurája éppen a megalkuvásra készülő emberé. Nem érezte, hogy kísérti az élet?*

– 1963-ban már elkezdődött a konszolidáció, s általános dilemmát okozott: ki mennyire tart ki elvei mellett, vagy pedig a könnyű érvényesülés útját választja, mert úgy mond: élni kell. Azt a korszakot fridsider-szocializmusnak nevezték. Az emberek elkezdtek autóra gyűjteni, azt hitték, egyszerűen utolérhető a nyugati életszínvonal. Persze erről szó sem volt, de az ötvenes évek után mégiscsak valamelyest fellazult a rendszer, még butikok is nyíltak, és gebines vendéglők, egyszóval akadt csábítás, ha ugyan tisztavirág életűnek bizonyultak is ezek az egzisztenciák. Sokan engedtek anyagi előnyökért az elveikből, ami pedig nemegyszer a magánéletben is törést okozott. Ezek a tapasztalatok érlelték meg bennem a darabot. Azért is lett sikeres, mert mindez benne volt a levegőben. Tartani magam vagy föladni. A darab azt sugallta, ha egy ponton lazít az ember, akkor, mint egy dominósor, mely az elsőnek a megbillenésétől sorra dönti a többi, minden felborul. Ezzel még nem lett volna gond. Más volt, ami

nem tetszett. Rác és Köves, a darab két kulcsfigurája, együtt indultak a pályán. Rác a könnyebb utat választotta az érvényesüléshez, pártfunkcionárius lett. Akkoriban voltak ilyen esetek, a Fényes szelők korszaka után, a tiszta indulások egyszer csak félresiklottak, a háború utáni szabad, demokratikus életbe vetett hit megcsorbult, és sokan álltak be a diktatúra szolgálatába azok is, akik eleinte küzdöttek ellene. Különösen kényes kérdés volt ez az 56-os forradalom után. Rác karrierje ezt az utat példázta, noha a lelke mélyén érezte, hogy tévúton jár. De az egzisztencia volt az első. Csakhogy végül mégis meghasonlik és öngyilkos lesz. Már javában próbáltuk, amikor Marton Endre, az akkori igazgató jött a hírrel, hogy a minisztériumban napok óta arról beszélnek, hogy a darabot be kell tiltani. Vagy át kell írni úgy, hogy Rác szívinfarktusban haljon meg. Küldtem egy levelet, de megszólítás nélkül, mert nem tudtam, kik a darab hivatali ellenzői, és abban megírtam, hogy azt akarják tenni a darabbal, amiről az szól. Major Tamással is vitatkoztam, mert ő is a minisztériumi álláspontot képviselte. Rácot Kállai Ferenc játszotta (nagyon jó kritikát kapott), és Major azt mondta, nem is érti, hogyan tudja Kállai ezt a figurát vállalni?! Veszélyben volt a bemutató, de a színészek annyira mellette álltak, hogy végül tovább próbálhattunk, a premier után pedig Marton és Major lettek a legszívélyesebb gratulálók. Ez így szokott lenni.

– *Miért az Ódry Színpadon mutatták be?*

– A Katonában játszották volna, mert ez kamaradarab, és a Nemzetinek ez volt a kamarája, de leszakadt a stukkó, ezért mutatták be az Ódryn, aztán később visszament a Katonába. December 13-án volt a

premier napja, pénteken és Luca napján. Nagy sikerrel játszották, és sokszor. Bár közvetítette a televízió, de akkoriban még nem rögzítették az adásokat, így nem maradt meg az archívumban.

– *Ezt követően megírta az Ördöghegyet, mely az Életem, Zsókához képest már eltávolodott a kor konfliktusainak ábrázolásától, mégis időszerű vallomásnak tűnt a történelmi élményektől megroppant nemzedékről.*

– 1968-ban mutattuk be a Madách Kamarában Pécsi Sándorral, Mensárossal, Dégi Istvánnal és a fiatal Almási Évával. Lengyel György rendezte, akivel később még sokat és nagyszerűen dolgoztunk. Nem adták sokszor, de Jan Zimierski lengyelre fordította, megjelent a varsói Dialogban, és náluk sikert aratott. Jobban ráéreztek a mondandójára, vagyis az eltiport forradalom utáni közérzetre. Készült tévéjáték is belőle, itthon meg odakinn is. De csak most került megint színre, egy lelkes kis társaság a Hauer szalonjában mutatta be, most meg az Aranytízben játsszák.

– *Majd megírta az Adáshibát. Mai szemmel olvasva rendkívül aktuális a darab. Akkoriban azonban kevés televíziókészülék volt, az emberek átjártak egymáshoz tévét nézni, tűnhetett úgy is, hogy a tévének közösségformáló szerepe van.*

– Átjártak, csak nem beszélgettek. Most Győrben játsszák, közben mondták, hogy talán aktuálisabb a darab, mint akkor volt. A televízió azért került bele, mert úgy véltem, megtestesíti, hogyan kerekednek fölénk a tárgyak, a technika. Jézus Krisztus figurája pedig olyan eszmét vitt bele, ami nem szorul magyarázatra. Az első részben az emberi „csodák”, a Holdra szállás, azok a fantasztikus dolgok, amelyeket a technika és az emberi elme létrehoz, közönyre ta-

lálnak, mert a különböző hamis hitekkel agyongyötört emberek szkeptikusak. És ugyanígy – a második részben – a misztikumban sem hisznek már. A darabban különböző generációk jelennek meg: a két idősebb szülő, akik már sok mindent megéltek, és már nem hisznek semmiben. Ennek következtében lányuknak nem tudnak semmit utaraválól adni. Nagyobbik fiuk és a felesége már beálltak a merkantil világba, megtalálták helyüket és érvényesülnek, és ez ki is elégíti őket. A mesebeli legkisebb fiú el akar indulni az igazság útján. Úgy tetszik, meg is találja Krisztosz személyében, de csalódnia kell, látván, hogy az igazság is „elfáradt”. Nem nyugszik bele, és elmegy, hogy mégis megkeresse. Hogy megtalálja-e? A kérdés nyitott. A darabot persze nem ilyen didaktikusan építettem fel, pusztán az életérzés vitt. Ahogy most levezetem, hasonlatos ahhoz, mintha például egy híd felépítése után rajzolnánk meg a terveket. Fontos, hogy hagyjam a figuráimat élni a saját törvényeik szerint. Tudom, merre akarom elindítani őket, de aztán menjenek csak a maguk útján. Ha erőszakoskodom velük, nem lesz jó az írás.

– *Felkérték az Adáshiba megírására?*

– Ment egy hangjátékom, az *Alberlet és filodendron* a rádióban, amit Tahi-Tóth László játszott. Marton László eljött, meghallgatta a felvételeket, tetszett neki, és kért, írjak a Vígszínháznak darabot. Szerződést kötöttünk. Derengett, hogy miről szeretnék írni, de még nagyon kialakulatlan volt a téma. Volt egy futó gondolatom korábbi jegyzeteimből, hogy valakik kártyáznak valahol, bemegy hozzájuk Jézus Krisztus, és azt kérdezik tőle: osszunk magának is lapot? Ez nem volt több egy bolhányi gondolatnál. Akkori-

ban hosszú darabcímek voltak divatban, például: *Jaj, papa, papa, a mama felakasztotta magát a ruhásszekrényben*. Amikor kicsit előbbre jutottam a témában, a kártyázók helyett egy család képe rajzolódott ki, ahol a közöny és felszínesség a rutin, de van a mesebeli legkisebbik fiú, ő változtatna a helyzeten. Azt tudtam, hogy a gyerekek el kell mennie, a sál motívum megvolt, vagyis hogy amikor mindenben csalódottan elmegy, csak az a fontos, hogy a hideg ősz ellenére, nem vitte magával a sálját. Így azt a címet adtam: *Vidd csak szépen a sálat is*. Ezzel a címmel adtam be a színopszist. Egy spórolós gazdasági igazgató dolgozott a színháznál. Akkoriban tizenkét-ezer forintot fizettek a megírási szerződésre. Hatot adtak előlegbe, hatot a kész darabra. Ő nem adott, csak nyolcat, vagyis négyet-négyet. Megkötöttük a

szerződést szezon elején. Közben beteg lettem, operáltak, elváltam... Egyszer eszembe jutott, hogy négyezer forinttal tartozom a Vígszínháznak, gondoltam, muszáj megírom valamit, különben behajtják. Januárban lementem a nagymarosi alkotóházba dolgozni. Svábyék voltak lent, Melocco Miklós akkor tervezte azt a padon ülő Ady-szobrát. Két-három napig nem írtam semmit. Este mindig lementünk beszélgetni a tévé elé. Ott jutott eszembe az egész. Hogy a család a tévé előtt ül! El se mozdul onnan! Megvolt a cselekmény a témához! Felmentem a szobámba, és nyolc nap alatt megír-

tam a darabot. Bevittem a Vígszínházba, elolvasták, Várkonyi rögtön rácsapott. De a címe nem tetszett neki. Mivel szerepel benne egy adáshiba, azt mondta, legyen a címe: *Adáshiba*. Tiltakoztam, mert attól

ták. Várkonyi kért még egy darabot, meg is írtam, de nem tetszett neki, ez volt a *Hongkongi paróka*. Nem tudom, miért, nem nyerte el tetszését. A miskolci színház mutatta be októberben, Illés István rendezésében. Az őszi színházi napok alkalmából felhozták Pestre, az Operett Színházban játszották, és Marton Endre megvette a Nemzeti részére rendezéssel együtt. Ezt megtudta Várkonyi, rettenetesen dühös lett, és egy hónapra levette a műsorról az *Adáshibát*. De aztán évekig ment párhuzamosan a két darab a Váci és a Petőfi Sándor utcában.

– *Később átdolgozott darabokat, miért?*

– A mostani drámaírók nagyon sokszor nyúlnak átdolgozásokhoz. Engem 1976-ban a Madách Színház kért, hogy dolgozzam fel a *Holt lelkeket*. Gondoltam, ha megtalálom benne a magam mondanivalóját, akkor

megcsinálom. Bár valamikor olvastam, de akkor újból elővettem, és rájöttem, hogy remekül lehet aktualizálni, kicsit átmozdítva, félig hűségesen, félig hűtlenül. Nagyon sokat dolgoztam vele, megint elmentem Nagymarosra, Lengyel György készült megrendezni, néha lejött, és részleteket olvastam fel neki. Ő nagyon alaposan felkészült, elment Moszkvába, megnézte az ottani előadások képeit, hozott is felvételeket a figurákról. A leghíresebb *Holt lelkek* előadást Bulgakov készítette, arra építve, hogy amikor bemutatták a *Revizort*, sokan támadták, ezért Gogol Olaszországba utazott,

Adáshiba, Pesti Színház, 1970 (rendezte: Várkonyi Zoltán)

Balról: Bulla Elma, Páger Antal, Tahí Tóth László, Kiss István, Béres Ilona, Ernyei Béla, Halász Judit, Kozák László

féltem, ha ki lesz írva a műsorba, azt hiszik, hogy nincs előadás. Bíz csak rám, mondta. Februárban elkezdte rendezni, és május 23-án mutatták be. Várkonyitól kérte egy újságíró, milyen darabot rendez, azt felelte, olyan, mintha nem is magyar darab lenne. Szóval jó hangulatban mentek a próbák, és bombaként hatott a premier. Nagyon boldogok voltunk, jó kritikákat kaptunk. Vége lett a szezonnak, ősszel elkezdte Veszprém is játszani, majd sorra más színházak. Következő év januárjában Helsinkiben mutatták be, útjára indult külföldön is. A mai napig körülbelül kilencven helyen játszott-

ahol elkezdte írni a *Holt lelkeket*. Bulgakovnak ezt a változatát nem engedték színpadra. Lengyel Györgynek a Művész Színház kéziratárában megmutatták az egykori kéziratot, egy poros polcon hevert selyempapírba csomagolva. Aztán Bulgakov új változatot készített, afféle jutalomjátéokra alkalmasat, a regény főbb figuráiból. Ezt adták, ezt rendezte Sztanyiszlavszkij, ezt konzerválták évtizedekre. Én mást akartam. Mához szóló darabot. Körülbelül háromszáz oldalt írtam, de sokat ki kellett hagyni, amiért fájt a szívem. Így is hosszú előadás lett, és nagyon sok szereplős.

– *Tulajdonképpen ugyanannyi munka, mint írni egy új művet?*

– Igen, de nagyon szerettem, mert jó játék a dramatizálás. Beleszöttem a *Köpönyeg*ből is részeket, Akakij Akakijevics alakját, meg más Gogol-írásból is motívumokat. Fantasztikus szereposztás volt, az összes nagymenő színész játszott benne, de főiskolások is. Szikora volt az asszisztens, az egyik jelenetet ő rendezte, ez volt a vizsgarendezése. Nagy bemutató lett belőle, és nagyon jó előadás. Amikor a követségi oroszok megnézték, azt mondták, denacionalizáltam Gogolt. A színészek nagyon szerették a darabot, most azonban anyagi okok miatt sehol nem játsszák. Aztán Pécssett átdolgoztam az *Apák és fiúkat* Turgenyevtől, amely *Nihilisták* címmel került a kötetbe. Később arra kértek, hogy dramatizáljak Dovsztojevskij-műveket is, így került sor a *Félkegyelmű* és a *Bűn és bűnhődés* átírására. Később a *Pénz komédiájára*, amelynek alapja egy Balzac-ötlet, s talán ez minősíthető legkevésbé átírásnak. Jó játék ez, belekerülni egy másik írói világba. Szakmailag is kihívás egy több száz oldalas könyvet dialógusba átültetni úgy, hogy abból dinamikus történet legyen.

– *A rendszerváltás után elkezdett tárcákat írni, mi motiválta, hogy ebben a műfajban alkosson?*

– Valamikor nagy műfaj volt, gyors reagálás a hétköznapokra. Előbb a Népszavának, majd a Magyar Nemzetnek dolgoztam. Érdekel, hogyan lehet, mondjuk 75 sorban elmondani egy történetet, sűrítve, mégis bőséggel.

– *Sok hangjátékot is írt. Jelenleg alig készülnek hangjátékok, tévéjátékok, hogyan látja, van némi esély a változásra?*

– Ígéretet vannak, pénz kellene hozzá. A rádió még csak hagyján, de a televíziónál szinte semmi lehetőség tévéjátékokra. Persze, nem csak pénz kérdése. A televízió nagyon átalakult, a közszolgálati is. Csupa politika, sok a kommersz műsor, reklámok, alig van hely művészetre. Egyesek azt gondolják, a tévéjáték csak a pénzt emészti, és nem hoz semmit, improduktív anyagilag és politikailag egyaránt. Régen mindig hangoztatták, mennyivel különbek vagyunk más országoknál abban, hogy nálunk annyi sok televíziós film és játék készül. Hogy helye van a kultúrának. A színészek is panaszkodnak, hogy alig ismerik őket országosan, hiszen azelőtt ott voltak a képernyőn. Jó lenne, ha ezen a téren változna a helyzet. Vannak tervek és törekvések, s talán sikerül pénzt keríteni hozzá, hogy a színházi előadások közvetítése mellett a kész színházi előadásokat néhány napos tévéfelvétellel tévéjátékként készítsék el. Hiszen már adott a kosztüm, a díszlet, így aztán csak néhány millió forintra van szükség a gyártáshoz. A Drámaírói Kerekasztal kezdeményezte ezt, és reméljük, hogy meg is valósul 2006-ban. Nagy hibának tartom, hogy szétverték a tévében a művészeti műhelyeket, jók voltak, olyan emberek dolgoztak ott,

akik ismerték az irodalmi életet, tudtak válogatni, mégpedig felelősséggel – és sikerrel! A drámai osztályon dolgoztak remek rendezők, dramaturgok, akik évről évre számos nagyszerű művet hoztak, hoztattak létre. Magam is sokat köszönhetek nekik. Sajnos manapság a rádió is kezd lanyhulni, azt mondják, kevés a pénz, így aztán kevés rádiójáték készül. Pedig remek műfaj.

– *Műveire jellemző az igazságkeresés. Mennyire fontos az ön számára a vagy-vagy?*

– Nem tudom másképp elképzelni az írást, mint döntésre bírni a figurákat egy összeütközés keretében vagy a saját sorsuk végiggondolásában. Nem hiszem, hogy az írás mindenképpen tanítás, legalább is nem hiszem, hogy didaktikus feladat lenne. De példaadás, mint amikor társaságban elmesélem valakinek, hogy Kovácsék hogyan jártak. Az írás más értelemben számomra antropológia, az ember megismerésének útja. Sokszor elmondtam gyerekeknek is író-olvasó találkozók, iskolákban, hogy nem csak a szórakozás kedvéért kell olvasni, vagy hogy elmondhassuk, ezt-azt olvastam, és ezzel fitogtassuk a műveltségünket, hanem azért, mert olyan dolgokat tudunk meg az emberről, amit semmilyen más tudomány, még a pszichológia sem tud elmondani. Mert az is egyszerűsít. De ha belegondolunk, hogy például hány történet született meg az idők folyamán arról, hogy nő-férfi szereti-nem szereti egymást, mégis mindig új ismeret jön létre, mégis mindig valami új igazság derül ki. Különben abba lehetne hagyni az egészet. Olyan ez, mint a számok végtelen variációja – az írásban is az emberi sorsok ábrázolása végtelen. Kétségtelen, hogy a próza sokat változott akár csak az utóbbi húsz évben is, az ember könnyen a konzervatív stílus szegénylegé-

nyének hírébe keveredik, ha nem hiszi, hogy neki is posztavantgardnak kell lennie, de én nem törődöm ezzel. Egyrészt a téma hozza a stílust, és nekem is vannak variációim. Másrészt a mese és a karakterrajz mindig is fontos volt és lesz is. De akadnak dilemmák. Szegény Karinthy Cini kérdezte a nyolcvanas évek vége felé: te tudod, hogy most miről fogunk írni? Mert a témákban korábban létezett egy fekete-fehér, vagyis egyszerűbb szembeállítás, amit jobban, karakteresebben lehetett ábrázolni. Mára összerosódott minden. Azt mondják, jó szatírárt lehetne írni. Nem tudom. Kissé színvonalatlanabban a szatírára való konfliktusok. Nincs bennük katarzis. Amikor a *Hongkongit* írtam, nagyon szembetűnő volt, hogy egy bizonyos élet-színvonalból felkerülve egy másik életszínvonalba, milyen kontrasztok jönnek létre magatartásban, erkölcsben. Most

olyan bulvár módon történik ez, nincs kedvem hozzá. Nem érdemes megírni például egy szélhámos bróker figuráját, mert szinte nem történik meg a morális bukás. Aztán ott van a szövegirodalom, belterjes, valamikor l'art pour l'art-nak neveztük. Engem nem érdekel. Divat, amely egy idő után rettenetesen unalmassá válik. Ugyanakkor az is biztos, hogy mindenben van valami tanulság, amit tovább lehet fejleszteni, így van ez a szövegirodalomban is. Csak nem kell leragadni mellette. A posztmodern lehet kuriózum, de nem tartós, mert nincs olyan tartalma, amivel fennmaradhatna. Hason-

ló a század eleji törekvésekhez, melyek vagy beépültek a realizmusba, vagy elvesztek.

– *Azt látom, mintha többféle út lenne. Sokan vannak, akik a realizmus mellett tartanak ki, mások pe-*

Apák és fiúk (Héjja Sándor; Vincze Gábor Péter; Pécsi Nemzeti Színház, 1987)

dig a szövegirodalom mellett kardoskodnak, végső soron mégis az elért esztétikai minőség a döntő.

– Az a fontos, hogy az írás érdekes legyen, szóljon valamiről, tartalma legyen. Fontos a jellemábrázolás, meg az is, hogy egy történetnek legyen folyamata. Ezek, azt hiszem, alapvető dolgok évezredek óta, hiszen az összes mese is ilyen. De hogy milyen formában íródik, az – mint mondtam –, a témától függ. A tehetség ereje a legnagyobb hatóerő. Mert az is szabály, hogy nincsen szabály. Ahogy a festészetben egy Pál László- tájkép, egy Munkácsy-portré lenyűgözi az embert, ugyanúgy egy

Miró-festmény is a maga színes jeleivel. Öt tehetségesen felfestett vonal is hathat úgy, mint egy Van Gogh-kép. Csak jól legyen „kitalálva”. Olyan, ez, mint amikor az ember megy az utcán, és látja az úton azt a sok színes autót. Az egyikre jó ránézni, a másik meg lehangolja. Valami történik. A festészetben is az az érdekes, hogy miféle atmoszférát sugall. Versben, novellában is. Akkor már mindegy, hogy mit fest a festő, vagy mit ír az író. Az ösztönesség a döntő. Mindegy, milyen módon. A művészetben nincs szabály, csak titok. Arra pedig rátalálni csak véletlenül lehet. A tehetség azonban véletlenül rátalálhat a lényegre.

– *Megjelent kötete Álomirodalom címmel, azóta is ír ebben a tárgyban.*

– A kötet megjelenése óta három ilyen portrét írtam, Mátyás Ivánról, Bertha Bulcsúról, és legutóbb Herná-

di Gyuláról.

– *Milyen ötlet teremtette ezeket a különös portrékat?*

– Sokat álmodtam, néha leírtam az álmaimat. Az elsők úgy születtek, hogy valóban álmodtam Németh Lászlóval, Illés Endrével, aztán rájöttem, lehet portrét rajzolni így, érintve a műveket is. Tulajdonképpen „álomirodalmat”, csak holtakról.

– *Könnyebb?*

– Illendőbb. Összeírtam, kikről tudok ilyet írni, és döbbenetem észre, milyen sokan meghaltak. Öregek, fiatalok... Mindenkiről nem tudok írni, csak akivel személyesebb kapcsolatom volt.

– *Mekkora jelentőséget tulajdonít az álmoknak?*

– Nagy jelentőséget nem tulajdonítok nekik, az álom általi jövőmondásban nem hiszek. Az álomban a szürrealizmus érdekel, ahogy kiad egy történetet. Azonkívül vannak a visszatérő álmok, amelyek rámutatnak valamilyen idegállapotra. Többször álmodtam, hogy eltévedek egy idegen városban, melyet félig-meddig ismerek, de mégsem találok az utakat, főleg a kivezető utat. Egyre bonyolultabb helyzetekbe kerülök, vagy olyan utcába, amelyen nem lehet menni se jobbra, se balra. Ebből a legjobb felébredni, mert más megoldás nincs. Bizonyára azt mutatja, hogy valami szorongat azokban a napokban, ez hozza létre az „álomfilmet”. Krúdy *Álmoskönyve* kedves, de a bekövetkezőkre vonatkozó álomfejtésben nem hiszek. Egyszer azt írtam, hogy az agyam úgy működik éjszaka, mint egy mindenfélével telezabált gyomor, amely aztán kihányja az álmokkal mindazt, ami megülte.

– *Az Ami nincs kötet központi témája a szerelem, az öregség és a halál. Mennyire érzi fontosnak, hogy erről szóljon?*

– Az ember átél korszakokat, amelyek foglalkoztatják, és ezek megfogalmazódnak. Aki szépiró, átteszi ezt történetekbe, valamiféle olyan megfogalmazásba, ami nem esszé, nem tanulmány az öregedés mibenlétéről, hanem a belső kivetülése regényben, novellában. Költő esetében versekben. Így bármennyire is afféle „gyónás”, mégis általános érvényű, vagyis mű. Ahogy telnek az évtizedek, óhatatlanul mindenkit foglalkoztatnak az elmúlás kérdései, és azok is, akik elmentek. Valamint azok a fájdalmak, amelyek bennünk élnek, büntudatok, mulasztások lelki terhei. Ami a szerelmet illeti, az is örökös foglalkoztatja

az embert, csak mindig más és más értelmet nyer. Szoktuk mondani, hogy noha öregszünk, őrizzük magunkban a fiatalságunkat is. Nagyon ambivalens érzés ez: belső fiatalság és a test öregsége. Érzelmileg még ráhangolódhatunk például a szerelemre is, noha elteltek az évek. Vajon bölcsőbb lesz-e akkor már az ember? Érdekel az öregség mibenléte. Gyűlik a tapasztalat, az élmény. Vannak ötvenéves öregek, és kilencvenéves fiatalok. Azonkívül engem mindig inspiráltak az emlékek. Aból meg egyre több van. És minden életszakaszában másként idézi fel az ember őket...

– *Ezt úgy gondolja, hogy a megtörtént dolgok az idő múlásával helyükre kerülnek?*

– Nem minden kerül a helyére, a bűnök vagy a vétkek, az elmulasztott dolgok nem kerülnek a helyükre. Ezt már régen megírtam. Tulajdonképpen ezek az érzések, gondolatok vagy filozófiai meghatározások fiatalon is foglalkoztattak. Az *Emberi üdvözlet* – amelyet negyvenéves koromban írtam – tragikus sorsú narrátorának utolsó sorai így hangzanak: „sok év múlva, néha váratlan pillanatokban fölremlt benne az elmulasztott kötelesség gyötrő emléke”. Az elmulasztott kötelesség gyötrő emléke növekszik, s ezekre nincs belső bocsánat sem. De az, hogy valami csak ennyire sikerült... nem lettem Tolsztoj Leó, nem lettem világmegváltó, ezzel már leszámol az ember. Ez nem okoz akkora bánatot, mint az elmulasztott kötelességek gyötrő emléke. Elsősorban az emberek iránti felelősségre gondolok. Akikkel felelőtlenül, felületesen bántam... Ezek a gondolatok ugyanakkor párosulnak azzal a bölcs felismeréssel, hogy el kell fogadnunk az idők múlásával önmagunkat olyannak, amilyenek voltunk. A másik a halál kérdése, amely soka-

kat izgat. Én inkább a mások halálától félek. Ahogy sorra mennek el rokonok, barátok, mindig rettegek, ki lesz a következő. Egy gyermek halála fölötti fájdalom pedig sosem múlik el. Nem múlik el, éppen olyan erős gyötrelmem, mint a tragédia idején volt. A magamét nem félek. Nem szeretnék hosszadalmasan kiszolgáltatott lenni valami betegségben, de nekem ez sem okoz olyan halálfélelmet, mint azoknak, akik rettegenek az elmúlástól. Nem azért, mintha hívó lennék, mert sajnos inkább szkeptikus vagyok. Tréfásan azt szoktam mondani: elég volt ez a rumli, egy újabb nem akarok belekeveredni. Tulajdonképpen a vallási nevelés által felfestett túlvilág-kép inkább taszít, mint vonz.

– *Mi taszítja benne?*

– Annyira földhözragadt vagyok ilyen értelemben. Én itt a földön szeretek lenni, még úrhajós sem lennék! Az a madáchi kiszakadás az ürbe számomra tényleg riasztó.

– *Ennek párhuzamaként ugyanolyan riasztónak találja a vallás által kínált túlvilágképet?*

– Sok ember vigaszt talál benne, s úgy gondolja, hogy nem számít a halál, mert következik a túlvilági lét. Örülök, ha valaki hisz, mert könnyebb elfogadnia az elmúlást. Én úgy gondolom, s meg is írtam ezt az utóbbi könyvemben, hogy olyan természeti lények vagyunk, mint a Föld más természeti teremtményei. Miért lennénk olyan nagyképűek, hogy azt gondoljuk, mi talán különb sorsra jutunk, mint ezek a „testvéreink”, ha lejár az időnk? Belenyugszom, hogy megsemmisülök. Az ember végeredményben hasonló ahhoz a fenyőhöz, amit kivágtak a Mecsekben és behozták a Parlamentbe karácsonyfának. Ez is a halál. Minden mást megérték, nem akarom sem megsérteni, sem kigúnyolni azokat, akik másképp